

דמים בביתנו

התורה לא מסתפקת בהענשה של מי שפוגע בחברו במזיד או בשוגג, אלא מחייבת אותנו ליזום פעולת מנע מתוך צפי לסכנה עתידית הנשקפת לזולת. מצוות המעקה היא קריאה גם בשבילנו לדאוג למרחב בטוח לילדינו ולפועלים הבונים את ארצנו, כדי שלא יהיו דמים בביתנו

במסורת היהודית מאז ומעולם הוגדרו חיי האדם כערך עליון. כבר במקרא נמצא חוקי ענישה מחמירים כלפי מי שאחראים להמתה או לפגיעה של הולדת במסגרת התרשלות בתפקידים. התורה מפרטת את אופן ענישתם של שומרי השווים שלא שמרו כראיות ואיפשר לשרר לנגח אדם או ילד, וחוטב העצים שמגרנו נהרג בטעות חוטב אחר. במישור העקרוני ניסחו חכמי ההלכה כלל לפיו ערך חיי האדם, "פיקוח נפש", דוחה את כל התורה.

ביטוי ייחודי לחשיבות השמירה על חיי אדם במקרא משתקף מבעד חוק אחד בספר דברים, מצוות המעקה: "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי ייפול הגופל ממנו". רבנו בחיי רואה בחוק זה עקיף בהוראה כוללת יותר לשמירה על חיי אדם: "הישמר לך ושומר נפשוך מאד - ולכן יצוהו כי כשיבנה ביתו שיעשה מעקה לגגו ולא יניח ברשותו נזק ומכשול להכשל בו בני אדם".

תחוקה בתחום מנעפעים שעלולים להוביל לנזק גוף ולמוות אינה מיוחדת לתורה, ומופיעה במערכות חוקים קדומים אחרים כחוקי ח'מורבי וכחוקי אשנא. אולם חוק המעקה אינו מטפל במזיק וממשיך עליו עונש, אלא מציב דרישה לזום פעולת מנע מתוך צפי לסכנה העתידית הנשקפת לזולת. טיפול מונע במפעל בטוחותי המעוגן בחובה חוקית, הוא מעין בשורה שמציע המקרא לחברה הישראלית הקדומה. בדורות הבאים חכמי ההלכה הרחיבו חובה מניעתית זו למפגעים בטיים נוספים כמו סולם רעוע, בעל חיים מסוכן ועוד.

החוק המקראי, המנוסח בהוראה ישירה לביצוע לכל יחיד ("ועשית"), מסיים באזהרה המבהירה את חומרת ההימנעות מביצוע המעשה: "ולא תשים דמים בביתך". המחולל הפסיבי מתוך רשלנות או חוסר הקדשת תשומת לב נפשט כאן כמעשה שלילי - שימת דמים - שמקביל לגרימת מוות. בשל חשיבותו העקרנית ומידת הרלוונטיות של חוק המעקה ליימנו, ראוי להרחיב בו מעט.

הבניה רק מתרחבת

הפרשנים חלוקים בעניין צורת הגג הנידון בפסוק. לפי פרשנות מסתברת אחת (רד"צ הפומן) מדובר בגג שטוח, שבני הבית שוהים בו ומשתמשים בו למטרות שונות כייבוש פירות. לפי אפשרות פרשנית אחרת (מלבי"ם) הגג הנזכר הוא הגג המשופע, שאילו עלו רק לעיתים רחוקות לצורך תיקונו. הפרשנות הראשונה מומקדת את האזהרה בחשש לשלומם של בני הבית, בראש ובראשונה בני המשפחה. על פי הפרשנות השנייה דומה שהאזהרה מתמקדת בדאגת בעל הבית לשלום הפועל העוסק בתיקון גגו.

נכון להיום ניתן להצביע על שתי אוכלוסיות הנתונות בסיכון גדול של נפילה מגובה: ילדים מכאן ועובדי ענף הבנייה מכאן. ארגון 'בטרים' והפורום למניעת תאונות עבודה, אשר עושים עבודת קודש, מרכיבים נתונים על הליפת ענפים של ילדים ושל עובדים מתאונות בענף הבנייה.

מנעו להיזכר כי לעומת ושי מציאות זו היה לפני כעשור. באשת התמודדות הולמת במסגרת החוק עם הגורמים הראשיים לנפילה מגובה ברשת היחיד. כך למשל חלונות בבתי מגורים, שדרכם מתרחשות רבות מהנפילות הקטלניות מגובה, אינם מחויבים על פי חוק בסורגים או באמצעים המגבילים את פתיחת החלון. הניסיון המשמעוטי האחרון להתמודדות במסגרת החוק עם מציאות זו היה לפני כעשור. באשת 2007 הגיש ח"כ זבולון אורלב הצעת חוק "התקנת אמצעים למניעת נפילות ילדים מחלונות". ההצעה קבעה כי "מחוזיק בדירה חייבת מיגון תיקון בכל חלון בדירה אמצעים למניעת נפילות ילדים מחלונות, לרבות סורגים, או אמצעים אחרים כפי שיקבע השר". אך ההצעה נתקלה בהתנגדות של הקואליציה ונבלמה. במסגרת הצעת החוק היא נמסרו

ניעה באוכל בלי נטילת ידיים

שאלה: לצערי אחיי הקטנים לא מקפידים על נטילת ידיים בבוקר. האם כל מאכל שהם נוגעים בו טמא ואסור לאכילה?

תשובה: המשנה בורה (סימן ד, ס"ק ד) כתב שאם נגעו במאכל לפני נטילת ידיים, בדיעבד אין לאסור את המאכל. אם אפשר לשטוף את המאכל והוא לא יתקלקל, כגון פירות וכדומה, עדיף. אך אם אפשר אין לחשוש. וכן הכריע בבירור הלכה.

אומנם השלי"ה כותב שמאכלים אלו מטמאים את הלב והדעת, אך בזמננו סומכים על דעת הפוסקים שבדיעבד המאכל מותר, ובצירוף הדעות שבזמן הזה אין רוח רעה מזיקת. כאשר ילדים קטנים נגעו במאכל יש עוד צד להקל, כיוון שישנו דיון בפוסקים מאיזה גיל של חיוב לטויל ידיים בבוקר, ומתי מתחילה לשרות רוח רעה על הגוף. וכתב שו"ע הרב (ד, ט, ש) שצריך החיוב הוא מגיל מצוות, ולכן נהגו להקל בנגיעת קטנים שלא הגיעו לגיל חיוב שחייבו חכמים לחנך.

לכן מעיקר הדין אין לחשוש בא-נטילה של ילדים מתחת לגיל שש או שבע.

כמוכן כל זה בדיעבד, ולתחילה יש להשתדל שגם ילדים יטוילו ידיים קודם נגיעה במאכל.

הרב חגי לור

יעילות החקיקה

לכל המטילים ספק ביחס ליכולתה של חקיקה להתמודד עם בעיה הכרוכה בהרגלים אנושיים, ראוי לציין את התקדים של מדינת ניו-יורק לפני כארבעה עשורים. בשנת 1976 נקבע שם בחוק שישה חובה בכל דירה בבניין רב קומות לספק אבזורים המגבילים את פתיחת החלון לדירה שבה גרים ילדים בגיל עשר ומוטה. בעקבות זאת חלה ירידה של עד 95 אחוזים בפניות לבתי החולים המקומיים לטיפול עקב נפילה מחלונות.

גם ביחס לעשרות הפועלים שנפלים אל מותם בענף הבנייה דומה ששיתוק מתמשך אחוז את מערכת החוק ואין אף גורם שנושא באחריות הפלילית להפקרות המתרחשת. בדו"ח הבחון את מניין ההרוגים בתאונות בענף הבנייה, שחלק גדול מהן נגרם על ידי נפילות מגובה רב, מדווח ארגון 'קו לעובד' על החמרה במצב. על פי הנתונים המתחייבים לחציון הראשון של שנת 2018 חלה עלייה בכ-20 אחוזים במספר ההרוגים לעומת התקופה המקבילה בשנה שעברה.

עגומה במיוחד היא העובדה שעד היום לא נמצא אפילו אדם אחד שענש במאסר ממושך על גרימת מותו של פועל, והמסר העולה מכך הוא של זילות חמורה בחיי אדם.

ישנו סיפור ידוע על כך שפעם כשילדה בת ארבע נפלה מחלון הבית קרה נס והיו לה רק שברים קלים. הלכו הוריה ושאלו את הרב שלמה זקן על אירובן "זל איהו" "תיקון" הם צריכים לעשות בהתאם לחטא. אמר להם: עשו סורגים לחלונות.

כשימי התשובה מאחרו ופנינו להחלטות החדשות של השנה, זה הזמן לתיקון אישי וחברתי בנושא. הבה לא ננסונו על הנס, אלא פשוט נכיר באחריות שיש לנו כחורים וכחברה ליצירת מרחב בטוח לילדינו. באחריות דומה עלינו לגלות כלפי הפועלים העומלים בשבילנו על הפיגומים בבניית הבתים. מקרי המוות שעולים שוב ושוב בדיווחי החדשות הם קריאת השכמה למוחקקים בכנסת לפעול. הגיעה השעה לפתרון חקיקתי ברוח חוק המעקה כדי שלא נמשיך לשים דמים בבתינו.

ד"ר עדי בלנר הוא מרצה במכללה לחינוך חמדת הדרום

רביית בהלואות תחמית

שאלה: בהלואות חברתיות, אדם מכניס כסף לחברה והם מלווים את הכסף למי שזקוק, ומחלקים את הריבית בין בעלי הכסף והחברה. האם מותר להלוות כסף באופן כזה?

תשובה: כל הלוואה שניתנת מישראל לישראל אסורה באיסור ריבית. איסור זה חל הן על גנות ההלוואה והן על המקבל (וגם על העדים המתווכים על שטר ההלוואה).

בעוד שההלוואה לעני היא אחת מהמצוות הגדולות שבתורה, הלוואה בריבית היא איסור נורה ומן האסורים החמורים. עיקרו של האיסור שהתורה אסרה הוא לקבל רווח מלוואה, שבו לאדם על שנתן לחברו סכום כסף לזמן מסוים. דבר זה נקרא בתלמוד "שכר המתנת מעות".

הלוואות הבנקים הניתנות בריבית מותרות רק כאשר עונד בין הלקוח לבנק "היתר עיסקה" שקיים כיום בכל הבנקים. היתר זה מאפשר לקבל רוחים מוזנזן שבו הכסף נמצא אצל הלווה, באופן שמוגדר שחלק מהכסף ניתן בתורת פיקדון ומותר לשונו של הכסף לעשות בו פעולות מסחריות, וחלק מהרווח מתחלק בין השותפים שהם המפקד והשונו.

בשנים האחרונות קמו גופים מסוימים שביקשו להקל מנטל הריבית של הבנקים ויצרו מערכת של הלוואות חברתיות. גם בהם ישנו צורך לערוך לצידיה של הלוואה הסכם הנקרא היתר עיסקה, ובלי זה אין אפשרות להלוות בריבית.

יש מהפוסקים שאינם מתירים להשתמש בהיתר עיסקה לצורך הלוואה להוצאות שוטפות (מיס, חשמל, ביורד), מכיוון שאין כאן שוטפות ועיסקה באמת, ויש שמתירין.

ישנו יתרון בחלק מההלוואות החברתיות, שהאדם יכול לבחור לאיזה צורך הוא מלווה את הכסף שברשותו. באופן זה ישנו היתר מרווח יותר להלוות כסף לצורך הקמת עסק וכדומה.

הרב יהודה אודסר